

Lugupidamisega palun

Virgo Saarmets

Tallinna Ringkonnakohtu kohtunik

Lugupidamisega lugupeetud

Vanglal on kõrged müürid ja ei näe sinna hästi sisse ega paista sealt ka palju välja. Vanglates¹ veedab oma päevi ja öid palju inimesi², kes on toime pannud mõne ühiskondlikult hukkamõistetava teo, täpsemalt öeldes kuriteo. Mõne puhul võib tegemist olla isegi kuritööga, kui kuritegevus peaks olema olnud tema vabaduseaegne elukutse ja peamine sissetulekuallikas. Näiteks *lugupeetud narkoärimees*. Pätt küll, aga *lugupeetud*. Või kas ikka? Kirjutamata kohtupärimus³ Riigikohtust ütleb hoopis järgmist: „Vangidest me lugu ei pea!“

Vangidel on kohtusse sageli asja. Mitte ainult kriminaalasjas tehtud kohtuotsust edasi kaevates, vaid ka hiljem juba karistust kandes seoses distsiplinaarüleastumiste või tekkinud olmeliste probleemidega. Võib isegi öelda, et kinnipeetavate poolt halduskohtule esitatavate kaebuste hulk on määratu suur. Kohtute 2008. aasta statistika⁴ kohaselt moodustasid aasta jooksul halduskohtule esitatud justiitshaldust puudutavad 724 kaebust koguni 26,5% kõigist samal perioodil algatatud haldusvaidlustest (kokku 2736 asja). Kuigi vangide kaebuste kõrval lähevad statistiliselt justiitshaldusvaidluste alla ka vanglaametnike teenistusvaidlused, kohtutäiturite ja kuni 31.12.2008 ka notarite distsiplinaarasjad, samuti isiku välisriigile väljaandmist käsitlevad vaidlused jms, on nende osakaal tegelikkuses pisike. Üldjoontes saab statistika pinnalt väita, et vangistuses viibivad isikud esitasid 2008. aastal vähemalt veerandi kõigist aasta jooksul halduskohtule esitatud kaebustest (seejuures Tartu Halduskohtus oli vangide kaebuste osakaal koguni 40% kõigist asjadest, Tallinna Halduskohtus oli see 15%).⁵ Tundub võimatu, aga 2009. aasta I poolaasta kohta tehtud statistilistest kokkuvõtetest saab järeldada, et sellesisuliste asjade arv on kasvanud veelgi.⁶

Seega on ka kohtutel vangidega sageli asja. Lisaks kohtuotsustele ja -määrustele peab kohus vahel menetlusosalistega, sh kinnipeetavatega, suhtlema kirja teel. Näiteks tuleb vastata küsimusele, miks ei ole kaebust juba läbi vaadatud ja millal võiks asjas toimuda kohtuistung või teatavaks saada kohtulahend. Et vanglas viibivatel isikutel on Interneti kasutamine väga piiratud⁷ ning elektronposti kasutamise võimalus langeb seetõttu ära, tuleb vormistada ametikiri.

Vabariigi Valitsuse 26.02.2001 määruses nr 80 „Asjaajamiskorra ühtsed alused“ on muu hulgas reguleeritud riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutuste ning avalik-õiguslike juriidiliste isikute dokumentide vormistamise nõudeid (§ 1 p 2), kuid dokumendi vormistamisel kasutatavate kohustuslike ja dokumendiliigile omaste elementide loetelus lugupidamisavaldust märgitud ei ole. Määruse § 14 lõike 2 kohaselt on dokumendi kohustuslikud elemendid autor, kuupäev, tekst, allkirjastaja. Asjaajamiskorra ühtsete aluste § 14 lõige 4 täpsustab, et dokumendiliigist lähtudes kasutatakse lisaks veel järgmisi elemente: aadress, aadressaat, kasutusmärke, kontaktandmed, koostaja, lisaaddressaat, lisamärke, pealkiri, seosviit, viit ning muud dokumendi elemendid.

Ametikirjade vormistamist käsitleb ka Eesti standard EVS 882-1:2006 „Informatsioon ja dokumentatsioon. Dokumendielemendid ja vorminõuded. Osa 1: Kiri“.⁸ Standard sätestab kirja (sh e-kirja) elementide loetelu, elementide määratlused ja selgitused, nende vormistamise nõuded ja asukoha dokumendil. Standardi punkti 4 järgi peaksid kirjas

sisalduma vähemalt järgmised elemendid (esitatud tähestikulises järjekorras): aadress, aadressaat, allkiri, allkirjastaja, autor, kasutusmärke, kontaktandmed, koostaja, kuupäev, lisaadressaat, lisamärke, logo, pealkiri, seosviit, tekst, viit. Kirja elementi „tekst“ detailselt kirjeldav standardi punkt 5.15 näeb siiski ette, et teksti alamelemendid on pöördumine, sisu ja lõputervitus, öeldes järgmist: „Tekstile võib lisada pöördumise ja lõputervituse. Pöördumine vormistatakse üks kuni kaks põhireavahet enne sisu ja lõputervitus üks kuni kaks põhireavahet peale sisu. Pöördumise ja lõputervituse järel kirjavahemärke üldjuhul ei kasutata. Pöördumist ja lõputervitust ei kasutata tavaliselt lühikirjade (teated, kaaskirjad jne) puhul.“ Standardi teatmelis as „Kirja vormistamise näidis A4 plangil“ (lisa E) sisaldab näidiskiri nii pöördumist *Austatud proua Pärn* kui ka lõputervitust *Lugupidamisega*.

Et selles artiklis käsitletakse eelkõige kohtukirjade vormistamist, on asjakohane ka justiitsministri 22.12.2005 määrus nr 57 „Maa-, haldus- ja ringkonnakohtu kantselei kodukord“, mille § 13 lõikes 1 on loetletud dokumentide vormistamisel kasutatavad rekvisiidid. Nende hulgas on märkimist leidnud ka lugupidamisavalaldus (§ 13 lg 1 p 14). Selle kasutuskorda on täpsemalt selgitatud määruse §-s 24, mis näeb ette, et kiri lõpetatakse lugupidamisavalaldusega.⁹ Riigikohtu esimehe 18.10.2006 käskkirjaga nr 3-6-1-13 kinnitatud ning viimati 01.09.2009 muudetud „Riigikohtu asjaajamiskord“ näib omakorda lähtuvat kirjastandardist ja asjaajamiskorra ühtsetest alustest. Lugupidamisavalalduse või lõputervituse olemasolu kirja elemente sätestavas asjaajamiskorra punkti 25 ega ka muude sätete järgi (eelkõige kirja elemente täpsemalt kirjeldavate punktide 26–40 järgi) otseselt nõutud ei ole. Ka ei ole lugupidamisavalaldust ega lõputervitust nõutud Justiitsministeeriumi¹⁰ kantseri 15.01.2003 käskkirjaga nr 10 kinnitatud „Justiitsministeeriumi asjaajamiskorras“.¹¹

Eelneva põhjal võib täheldada, et lugupidamisavalaldus on kohustusliku elemendina ette nähtud vaid esimese ja teise astme kohtukirjade puhul. Muudel juhtumitel on jäetud selle lisamine vabatahtlikuks. Samas ei ole vähemalt ka vanglas viibivate isikutega suhtlemiseks kehtestatud lugupidamisavalalduse kasutamiseks mingeid erireegleid. Kõik on ühtviisi kohustuslikus või soovituslikus korras lugupeetud. Ega see teisiti olla saakski. Vastasel korral võiks kellelgi varsti tekkida küsimus, miks ei ole eraldi reegleid kirjavahetuseks juutide, neegrile või homodega. Eelmise sajandi õudust äratav kogemus on meile juba õpetanud, kuhu see välja võiks viia. „Ka juutide hävitamine algas vähehaaval. Pisisasjad, näiteks keeld lillepoest lilli osta, juuksuris juukseid lõigata või trammiga sõita, viisid lõpuks gaasikambrisse.“¹² See on küll võib-olla liialdus, kuigi kaugelki mitte ilukirjanduslik.

Üldjuhul ei näita kirjale lisatav lugupidamisavalaldus sugugi seda, et saatja kirja konkreetsest aadressaadist tõepoolest väga lugu peab. Kuigi ka seda tuleb ette, ja mitte harva. Sama tihti on see aga hoopis võimatu. Tavaliselt saab lugu pidada üksnes inimesest, keda tuntakse, kelle tööd või saavutusi teatakse ja hinnatakse. Ametisuhtlus toimub seevastu enamasti inimeste vahel, kes üksteist ei tarvitse tunda. Sageli on üheks suhtluspooleks koguni inimene, kellest teine pool midagi ei tea või teab väga vähe. Näiteks ministrile kirja saatev inimene teab küll eeldatavasti aadressaati, aga temale saadetud vastusele alla kirjutanud ministeeriumi asekanterlit või osakonnajuhatajat ta tunda ega teada ei pruugi. Ometi peavad mõlemad kirja kohaselt üksteisest lugu. Samas võivad pooled ka teineteist tegelikult tunda ja vastastikku üks teisest ja teine ühest lugu pidada. Sellisel juhul omandab lugupidamisavalaldus konkreetse sisu ja on igatahes siiras. Muudel puhkudel võib aga tõesti tunduda, et see lugupidamisavalaldus on lihtsalt üks sõnakõlks ja tühijutt.

Nii see siiski pole. Kirjale lugupidamisavalaldust lisades ei väljenda saatja lugupidamist mitte niivõrd ja esmajoones konkreetse aadressaadi, kuivõrd suhtluspartneri kui inimese vastu,

samuti iseenese suhtes. Saatja näitab sellega oma üleolekut konkreetsetes suhtlussituatsioonides ebaolulisest teabest vastaspoole kohta (näiteks asjaolust, et tegemist on vangiga, vahest isegi koletu vägivallakuriteo eest õigusega pikaks ajaks vangi mõistetuga, või et isik on tema poliitiline vastane).

Siinkohal on paslik tsiteerida hiljuti lahkunud kuulsa poola filosoofi Leszek Kołakowski mõtteavaldust: „Õeldes, et inimesed on võrdsed, peame silmas, et nad on võrdsed inimväärikuses, mis on igäuhele antud ja mida pole kellelgi õigust alandada. /---/ Inimestel on valikuvabadus ja nad vastutavad selle eest, mida teevad – head või kurja – ja see võimalus vabalt valida, mitte aga moodus, kuidas nad seda vabadust kasutavad, teeb nad võrdseks inimväärikuses. /---/ Eelnevast lähtudes ei või ka kõige halvemate inimestega, keda nende kuritegude eest tuleb karistada või vangi mõista, käituda viisil, mis alandaks inimväärikust.“¹³ Lisaks märgib ta, et võrdsus inimväärikuses ning sellest johtuv õiguste ja kohustuste võrdsus on postulaat, ilma milleta oleksime barbarid. Usk sellesse võrdsusesse mitte ainult ei kaitse meie tsivilisatsiooni, vaid teeb meist ka inimesed.¹⁴

Pole kahtlust, et vanglas karistust kandvad inimesed on pandud istuma põhjusega. Kuigi vanast harjumusest, mille kohaselt võis okupatsioonivõimu vara riisumist pidada vaat et vastupanuliikumiseks,¹⁵ ei pruugi igäuks näiteks majanduskuritegudesse ühtmoodi rangusega suhtuda, leidub vanglates palju selliseidki isikuid, kelle vägivallategude kirjeldus ei jäta kedagi külmaks. Ühesõnaga võib olla kindel, et vanglamüürid varjavad kurjategijaid. Samas tundub mõnikord, et ajakirjandus ja avalik arvamus eelistavad näha kinnipeetavates üksnes õiguse objekte, mitte subjekte. Kuidas muidu mõista küllalt sagedasi kinnipeetavate kaebusi naeruvääristavaid ajaleheartikleid ja neile lisatud anonüümseid, kuid seda mürgisemaid lugejakommentaare?¹⁶ Vabaduses viibijad ei tohiks unustada, et olgugi paljud vangide kaebused põhjendamatud ning nende probleemid ja nõuded otsitud, ei saa kaebamist kinnipeetavale siiski keelata ega vabaduses viibijatega võrreldes suuremas ulatuses takistada. Põhiõigused, sh igäuhe õigus pöörduda oma õiguste rikkumise korral kohtusse (PS § 15 lg 1), ongi selleks, et neid kasutada. Ning igäuheõigust peab saama kasutada igäuks.¹⁷ Vahest just kinnipeetavate kaebuste tohtu hulk tõestabki kõige selgemini, et põhiseadus on tõepoolest elav õigus.

Kinnipeetavad kannavad vanglas kohtu poolt seaduse alusel ja seaduses ettenähtud korras määratud karistust. Nende teod on järelikult olnud selleks piisavalt võikad, et neid teistest ühiskonnaliikmetest isoleerida, ühiselust kõrvaldada. Vangistus koos teiste seaduses ettenähtud vahenditega¹⁸ ongi juba piisav ühiskondlik hukkamõist. Pannud toime süüteo, peab isik kandma ka selle eest määratud karistust. Karistuse raskus sõltub muu hulgas riigi karistuspoliitikast. Vangistus ei ole pelgalt vabaduse kaotus ehk liikumisõiguse piirang, vaid vangistuse täideviimise eesmärkide¹⁹ saavutamiseks vältimatult vajalikus ulatuses piiratakse tervet vabadusõiguste kompleksi.²⁰ See aga ei tähenda kinnipeetava täielikku isoleerimist ega tema väljatõukamist ühiskonnast. Igasugusel põhiõiguse riivel peab ka kinnipeetava puhul olema seaduslik alus ja legitiimne eesmärk. Lisaks peab piirang olema proportsionaalne taotletava eesmärgi tähtsusega.²¹

Euroopa Nõukogu Ministrite Komitee soovitusel liikmesriikidele Rec(2006)2 „Euroopa vanglareeglistiku kohta“²² punktide 3 ja 5 kohaselt peaksid vanglas viibivatele isikutele kehtestatud piirangud olema minimaalsed ning proportsionaalsed õiguspärase eesmärgiga ning vanglaelu peab olema viidud võimalikult lähedaseks ühiskonna positiivsele elumudelile. Vanglareeglistiku punkt 102.2 rõhutab, et vabadusekaotuse tõttu on vangistus juba iseenesest karistus ning seetõttu ei tohi kinnipeetavatele kehtestatud režiim olla selline, mis raskendab

vabadusekaotusega juba niigi kaasnevaid kannatusi. VangS § 4¹ lõige 1 näeb samuti ette, et kinnipeetavat, arestialust või vahistatut koheldaks viisil, mis austab tema inimväärikust ning kindlustab, et karistuse kandmine või vahi all viibimine ei põhjusta talle rohkem kannatusi või ebameeldivusi kui need, mis paratamatult kaasnevad vanglas või arestimajas kinnipidamisega.

Kinnipeetavate kaebuste keelamine või nende esitamise bürokraatlike takistustega sisuliselt võimatuks muutmine võib tunduda ahvatleva lahendusena kohtute koormuse vähendamiseks ja majandussurutise tingimustes maksumaksja raha säästmiseks, kuid ei aitaks kuidagi kaasa kinnipidamise eesmärkide saavutamisele, eriti kinnipeetava õiguskuelekale käitumisele suunamisele.²³ Kurjategijat karistab riik, kuid seesama riik peab teda ka ülemääraste piirangute eest kaitsma. Ega siis asjata ole õigusjumalanna silmad seotud. Ebamõistlikud kitsendused ja halvustavad hoiakud vangistuse kandjate suhtes üksnes õõnestavad riigi autoriteeti, mistõttu tuleks neist hoiduda. Et vanglas kinni peetavate isikute ning vangla administratsiooni vahelisse suhtesse on vastandumine juba sisse programmeeritud – ükski vang pole vanglas omal soovil –, tuleks seda tõsisemalt suhtuda kinnipeetavate kaebustesse, murekirjadesse ja pöördumistesse. Tahaks uskuda, et lugupidamisavalduse väljajätmine vangile saadetud kirjast on jäänud nüüdseks tõepoolest pelgalt kohtufolklooriks ega kuulu enam igapäevapraktikasse.

Palun mõista õigust

Enamasti esitatakse kohtule kaebus või hagi, millest võib lugeda, et kaebaja või hageja *palub* teha sellise või teistsuguse otsuse, rahuldada oma kaebuse või hagi, tühistada vaidlustatud haldusakti või mõista välja nõutava rahasumma. Õigusemõistmist teostades täidab kohus temale pandud riiklikku ülesannet, mis on kirjas koguni põhiseaduses.²⁴ Kohus teostab seeläbi riigivõimu ja riik, see on teatavasti kodanike jaoks, mitte vastupidi.²⁵ Kohus peab mõistma õigust ja tagama teiste võimuharude kõrval isikute õiguste kaitse.²⁶ Kohus on kohustatud õigust mõistma. Õigusemõistmine ei ole kohtu vastutulek isikule, vaid kohtu töö ja isiku poolt oma põhiseadusliku kaebeõiguse realiseerimine. PS § 15 lõike 1 esimene lause sätestab kohtutee garantii ja igaühe õiguse seda tallata. Riigikohus on rõhutanud, et õiguste kohtulik kaitse peab olema lünkadeta,²⁷ seega peaks kohtutee olema sile, nii et kaebaja sellel ei komistaks. Inimene ei pea kohut paluma õigust mõista. Palumine ei muuda midagi, kohus mõistab õigust vastavalt põhiseadusele ja seadustele, mitte selle järgi, kes ilusamini palub. Kaebuses või hagi esitatud nõue on menetlusseaduse järgi *taotlus*, mitte *palve*.²⁸ Taotlust taotletakse. Kui inimene esitab kaebuse või hagi kohtusse seaduses ettenähtud tähtaja jooksul, vormistab selle kehtestatud nõuetele vastavalt ning tasub riigilõivu, siis peab kohus kaebust menetlema, sõltumata sellest, kui ilusasti teda on palutud.²⁹ Ehk laenates poliitikute ja riigimeeste kaitsepühaku sir Thomas More'i sõnu: „Mis loomulikku või tõelist naudingut võid sa tunda teise inimese paljastatud peast või painutatud põlvedest?”³⁰

Kuigi *palumist* pole mõtet mõista kui kellegi alandamist – ja seda ei tehtagi –, tuleks võimaluse korral siiski eelistada neutraalset *taotlemist*. Samas on praktikas selle soovituse järgimine sageli ebamugav ning põhjustab lahendi kirjutajale keelelisi raskusi ja tekstile konarusi.³¹ Tüüpiliseks võib pidada sõnaliiasust, ühildumisvigu ning nominaalstiili vohamist. Seda enam, et lakoonilisi kaebusi esineb küllalt harva ning tihti on kaebuses välja toodud terve rida taotlusi (nt tunnistada haldusakt või toiming õigusvastaseks, mõista välja kahjuhüvitis, mõista välja menetluskulud, võib-olla veel lisaks taotlus jätta mõni asjassepuutuv säte kohaldamata või küsida Euroopa Kohtult eelotsust). Veelgi segasemaks läheb asi edasikaebamise korral (nt taotlused rahuldada apellatsioonkaebus ja tühistada

halduskohtu otsus, teha asjas uus otsus, millega rahuldada kaebus ja tunnistada haldusakt või toiming õigusvastaseks ning mõista välja kahjuhüvitis, samuti mõista välja menetluskulud mõlemas kohtuastmes).

Sestap on tulnud eelkõige teksti selguse ja parema arusaadavuse huvides otsustes ja määrustes märkida, mida kaebaja *palus*. Ning mis pattu salata: vahel on tulnud üksnes sel põhjusel panna kohtulahendis *paluma* ka need menetlusosalised, kes oma kaebuses tegelikult sirgeselgselt seaduses ettenähtule vastavalt kõike ja rohkem *taotlesid*. On raske hinnata, kas ja kui võrd menetlusosalised kohtulahendiga tutvudes sellist sõnastust pahaks võiksid panna. Pole kuulnud, et keegi seda mõnes apellatsioon-, kassatsioon- või määruskaebuses oleks ette heitnud. Otsustavat tähtsust sellel niikuinii poleks, sest vormiviga iseenesest ei too kaasa lahendi sisulist ebaõigsust ega ole selle tühistamise aluseks. Samas tuleb kohtulahendite puhul pidada oluliseks sedagi, et need oleksid menetlusosaliste jaoks aktsepteeritavad ka keeleliselt. Euroopa Kohtunike Konsultatiivnõukogu (CCJE)³² arvamuse nr 11(2008) „Kohtuotsuste kvaliteedist“³³ punkti 32 ja põhijärelduste punkti k kohaselt peavad kõik kohtuotsused olema arusaadavad ning kirjutatud selges ja lihtsas keeles – see on eeldus, et pooled ja üldsus otsusest aru saaksid. Lisaks peaks kohtulahend kindla peale olema menetlusosaliste suhtes lugupidav ja viisakas, sõltumata sellest, kui põhjendatud või põhjendamata on olnud nende esitatud nõuded või kui heas usus nad on kasutanud oma seadusest tulenevaid menetlusõigusi. Eesti kohtunike eetikakoodeksis³⁴ fikseeritud kohustus säilitada töös rahu, väljapeetus ja väärikus ning olla viisakas kõigi isikute suhtes kehtib ka kohtulahendite vormistamise kohta.

Samas puuduvad kohtulahendite keelelise vormistamise kohta ühtsed reeglid. Otsuste ja määruste väljanägemine (elementide paigutus päises, resolutsiooni ja vaidlustamisviite asukoht jms) on aja jooksul küll suuresti ühtlustunud, kuid sedagi pole väga üksikasjalikult reglementeeritud. TsMS §-des 441–451 on sätestatud eelkõige sisulised nõuded otsusele, loetletud otsuse kohustuslikud osad ja elemendid. Keele osas piirduakse nõudega, et otsus peab olema eesti keeles (TsMS § 441 lg 1). Samas näeb ka CCJE arvamuse nr 11(2008) punkt 33 ja põhijärelduste punkt k ette, et igal kohtunikul tuleks kohtuotsuste tegemisel lubada soovi korral kasutada oma isiklikku stiili ja struktuuri. CCJE soovib kohtuotsuste koostamise hõlbustamiseks koostada eesrindlike praktikate kogumikke või standardmudeleid, kuid need ei tohi olla kohustuslikud. Seetõttu lähtub iga kohtunik täna ja ilmselt edaspidigi lahendite vormistamisel ja sõnastamisel oma paremast äranägemisest ja keeletunnetusest. Jääme siinkohal lootma ka menetlusosaliste mõistvale suhtumisele.

Lõpetuseks

Kuigi eelnev arutlus keskendus kahele teineteisega mitte väga otseselt seotud küsimusele, millel ei ole ka suurt praktilist tähtsust, tahaks siiski loota, et see polnud päris mõttetu jutt. Ehk aitas see selgitada, miks kohtudokumentidele on või on olnud omased mõned veidrused ja kuidas neisse võiks suhtuda.

¹ Eestis on praegu viis vanglat: Harku vangla (220 kohta), Murru vangla (482 kohta), Tallinna vangla (1070 kohta), Tartu vangla (938 kohta) ja Viru vangla (1075 kohta).

² Täpsustaks veelgi, et neid on väga palju, kokku 3505 (<http://www.vangla.ee/41291>). Justiitsminister Rein Lang märkis Riigikogu täiskogu ees 09.02.2010 peetud ettekandes kriminaalpoliitika arengusuundade elluviimisest, et ta ei väsi kordamast, et Eestis on liiga palju vange ning tõi välja, et meil on 273 vangi 100 000 elaniku kohta, aga näiteks Soomes on see neli korda väiksem. – <http://www.riigikogu.ee/?op=steno&stcommand=stenogramm&date=1265699100>

³ Kohtufolkloori kogumise kohta vt lähemalt: „Kohtute aastaraamat 2006“, lk 109–112. Kättesaadav: <http://www.riigikohus.ee/vfs/752/aastaraamat2006.pdf> – Käesoleva teemaga mõneti haakuvalt võib märkida, et kohtufolkloori ülevaatest võib muu hulgas leida järgmise tähelepaneku: „Ja muidugi see lugupidamise minetamise asi: ütled minevikuvormis „lugupeetud kohus“, kuigi õige lugupidamise korral kestaks austus kohtu vastu olevikuski ja lugupidamist avaldaks viisakusvormel „lugupeetav kohus“.“ Aga see pole hetkel siiski päris asjakohane. Kohtu suhtes lugupidamise väljendamine on tagatud juba õiguslike vahenditega (nt TsMS § 347 lg 1: „Kui kohus istungisaali siseneb või sealt lahkub, tõusevad saalisviibijad püsti.“, sama ka KrMS § 266 lg 2 ls 2; TsMS § 37 lg 2: „Kohus võib asja avalikul arutamisel viibimise keelata kohtu suhtes lugupidamatust väljendanud isikul /---/“) ja lugupidamatuse väljendaja võidakse TsMS § 45 lg 1 alusel kohtuistungilt kõrvaldada ning korduvat rikkujat saab karmilt nuhelda (TsMS § 45 lg 4: rahaträhv kuni 50 000 krooni või arest kuni seitse ööpäeva; HKMS § 100 lg 1 p 4 ja lg 2: rahaträhv ühe neljandiku kuni kuue kuupalga alammäära suurus summas).

⁴ I ja II astme kohtute statistilised menetlusandmed – <http://www.kohus.ee/10925>; konkreetne fail 2008. aasta statistika kohta:

http://www.kohus.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=40973/2008.stat.kokkuv%F5te_avaldamiseks.pdf

⁵ Asjaolu, et asjade hulga poolest teisel kohal paiknevate omandireformivaidluste osakaal oli „kõigest“ 8% asjade üldarvust, näitab selgelt, et tegemist on ääretult suurte numbritega.

⁶ Näiteks on Tartu Halduskohtusse, mille tööpiirkonnas asuvad suured Tartu ja Viru vanglad, 2009. aasta I poolaasta ja 2008. aasta I poolaasta võrdluses justiitshaldust puudutavaid kaebusi 2009. aastal esitatud 79% rohkem kui varasema aasta samal perioodil, kusjuures üldiselt on kohtusse esitatud kaebuste arv suurenenud üksnes 14%. Uute kohtuasjade koguhulgast moodustavad justiitshaldusvaidlused Tartu Halduskohtus nüüd juba 45%.

– <http://www.kohus.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=45083/%DCLevaade+kohtumenetluse+statistikast.2009.Ipa.pdf>

⁷ VangS § 31¹: „Kinnipeetaval ei ole lubatud kasutada Interneti, välja arvatud vanglateenistuse poolt selleks kohandatud arvutites, mille kaudu on vanglateenistuse järelevalve all võimaldatud juurdepääs ametlikele õigusaktide andmebaasidele ja kohtulahendite registrile.“ – Vt lisaks Riigikohtu üldkogu 07.12.2009 otsus haldusasjas nr 3-3-1-5-09 ja sellele lisatud eriarvamust. Nimetatud otsuses (p-d 35, 40) leidis kõrgeima kohtu üldkogu, et Interneti-lehekülgedele www.oiguskantsler.ee, www.riigikogu.ee ja www.coe.ee ligipääsu tõkestamist ja sellega kaasnevat rivet kinnipeetava PS § 44 lg-st 1 tulenevale põhiõigusele põhjendab vajadus saavutada vangistuse täideviimise eesmärgid, sh iseäranis ühiskondliku turvalisuse tagamise vajadus, ning vastav riive on väheintensiivne ja mõõdukas. Halduskolleegiumi kohtunikud jäid asjas eriarvamusele ning leidsid, et kinnipeetavate õiguste riive on eesmärgipäratu ja sobimatu ehk seetõttu põhiseadusevastane.

⁸ Eesti standard EVS 882-1:2006 kinnitati Eesti Standardikeskuse 19.09.2006 käskkirjaga nr 94 ning jõustus selle kohta EVS Teataja 2006. aasta oktoobrikuu numbris teate avaldamisega – <http://www.evs.ee/Product/tabid/59/ProductID/153050/SEName/evs-882-12006/language/et-EE/Default.aspx>

⁹ Vrd nt õiguskantsleri 21.07.2009 käskkirjaga nr 1-4/0911 kinnitatud „Õiguskantsleri Kantslei asjaajamiskorra“ p-ga 2.4.1.14, mis reguleerib tervitusvormeli (nt „Austusega“ / „Lugupidamisega“ / „With best regards“) kasutamist ning milles on märgitud, et tervitusvormel võib puududa üksnes olenevalt kirja tekstist (garantiikiri, volikiri jms) – <http://www.oiguskantsler.ee/public/resources/editor/File/ASJAAJAMISKORD.pdf>

¹⁰ Justiitsministeerium peab samuti kinnipeetavatega aktiivselt suhtlema, sest VangS § 1¹ lõigete 5 ja 8 kohaselt on vanglas kinnipeetaval isikul õigus esitada vangla tegevuse peale kaebus halduskohtule üksnes tingimusel, et ta on eelnevalt esitanud vangla direktorile või Justiitsministeeriumile vaide vangla haldusakti või toiminguga peale või kahju hüvitamise taotluse ning vangla direktor või Justiitsministeerium on vaide või taotluse tagastanud, osaliselt rahuldanud, rahuldamata või tähtaegselt lahendamata jätnud.

¹¹ Justiitsministeeriumi asjaajamiskord – <http://www.just.ee/11454>

¹² **Slavenka Drakulic**. Nad ei teeks kärbselegi liiga. Sõjakurjategijad Haagi kohtus – Loomingu Raamatukogu 2006, nr 27–30, lk 75.

¹³ **Leszek Kolakowski**. Miniloengud maksiprobleemidest. – Laiuse: Hendrik Lindepuu Kirjastus, 2007, lk 26–27.

¹⁴ Samas, lk 29-30.

¹⁵ Üldjuhul tegutseti ikka madalatel motiividel, ikka omakasu ajendil, mitte kodumaa võõrvõimust vabastamise eesmärki silmas pidades.

¹⁶ Nt „Vang kaebab: toidujagaja ei meeldi, riisipudrul on moos“ („Õhtuleht“, 29.06.2009 – <http://www.ohhtuleht.ee/index.aspx?id=335503>); „Vangid kaebavad ülekohtu: külastele ei saa Nussa kreemi pakkuda!“ („Õhtuleht“, 19.02.2009 – <http://www.ohhtuleht.ee/index.aspx?id=316955>); „Vangid pommitavad kohtuid kümnete kaebustega“ („Postimees“, 15.03.2008 – <http://www.postimees.ee/150308/esileht/siseuudised/317892.php>); „Vanglamüüride taga küpseb sadu sisutühje kohtukaebusi“ („Postimees“, 22.12.2007 – http://www.postimees.ee/221207/esileht/siseuudised/302890_1.php).

¹⁷ PS § 12 lg 1: „Kõik on seaduse ees võrdsed. Kedagi ei tohi diskrimineerida rahvuse, rassi, nahavärvuse, soo, keele, päritolu, usutunnistuse, poliitiliste või muude veendumuste, samuti varalise ja sotsiaalse seisundi või muude asjaolude tõttu.“ – Selles sättes on väljendatud nn üldine võrdsuspõhiõigus.

¹⁸ Nt keeld ka pärast vanglakaristuse ärakandmist töötada teatud ametikohal või tegevusalal jne.

¹⁹ Vangistuse täideviimise eesmärk on VangS § 6 lg 1 kohaselt kinnipeetava suunamine õiguskulekale käitumisele ja õiguskorra kaitsmine.

²⁰ Vt ka **Jaana Sootak**. Sanktsiooniõigus. Tallinn: Juura, 2007, lk 96. – „Vabadusekaotus võtab süüdlaselt teatud ajaks liikumisvõimaluse ning sellega seotud muud subjektiivsed vabadusõigused – isikulise, erialalise, poliitilise jms tegevusvabaduse perekonnasuhete, töökoha vm mõttes. Selle asemele tuleb põhjalikult reguleeritud elu vanglas. Vabadusega seotud seisundi kahjustamine ei tähenda aga süüdimõistetud isoleerimist ega väljatõukamist ühiskonnast, pigem vastupidi: kui kuritegu annab tunnistust ebapiisavast või defektsest integreerumisest ühiskonna normisüsteemi, tuleb iga karistusega, sh vabadusekaotusega püüda isikut taas integreerida. Samas tuleb arvestada, et kõik vabadusepiirangud tulenevad otseselt vabadusekaotuse olemusest vahetult. Täiendavate minetuste rakendamine materiaalõigusliku karistuse karmistamise mõttes on lubamatu.“

²¹ Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegium märkis 06.03.2002 otsuses asjas nr 3-4-1-1-02 (p 15), et proportsionaalsuse põhimõttele vastavust tuleb kontrollida kolmel astmel: kõigepealt hinnata abinõu sobivust, siis vajalikkust ja vajadusel ka mõõdukust. Ilmselgelt ebasobiva abinõu korral on proportsionaalsuse kontrollimine järgmistel astmetel tarbetu. Sobiv on abinõu, mis soodustab eesmärgi saavutamist. Vaieldamatult ebaproportsionaalne on sobivuse mõttes abinõu, mis ühelgi juhul ei soodusta eesmärgi saavutamist. Sobivuse nõude sisuks on kaitsta isikut avaliku võimu tarbetu sekkumise eest. Abinõu on vajalik, kui eesmärki ei ole võimalik saavutada mõne teise, kuid isikut vähem koormava abinõuga, mis on vähemalt sama efektiivne kui esimene. Arvestada tuleb ka seda, kuivõrd koormavad erinevad abinõud kolmandaid isikuid, samuti erinevusi riigi kulutustes. Abinõu mõõdukuse üle otsustamiseks tuleb kaaluda ühelt poolt põhiõigusse sekkumise ulatust ja intensiivsust, teiselt poolt aga eesmärgi tähtsust.

²² Vanglareeglistiku eestikeelne tõlge on kättesaadav Euroopa Nõukogu Tallinna Infotalituse veebilehel: <http://www.coe.ee/?arc=&op=body&LaID=1&id=166&art=367&setlang=est>

²³ Seda kinnitab piisavalt juba ainuüksi asjaolu, et VangS § 28 lõike 3 teise lause kohaselt on muu hulgas keelatud kinnipeetava kirjavahetuse piiramine suhtlemiseks riigiasutuste, kohalike omavalitsuste ja nende ametiisikutega.

²⁴ PS § 146: „Õigust mõistab ainult kohus. Kohus on oma tegevuses sõltumatu ja mõistab õigust kooskõlas põhiseaduse ja seadustega.“

²⁵ PS § 1 lõike 1 järgi on rahvas kõrgeima riigivõimu kandja ja põhiseaduse preambul deklareerib, et Eesti riik peab muu hulgas tagama eesti rahvuse säilimise läbi aegade. Vt selle kohta ka Euroopa põhiseaduse lepingu riigiõigusliku analüüsi töörühma seisukohad Euroopa põhiseaduse lepingu ratifitseerimise küsimuses, 09.01.2006 (eriti punkt 5.1: „Põhiseaduse aluspõhimõtete määramine“) – http://www.riigikogu.ee/public/Riigikogu/eps1_20051211_ee.pdf

²⁶ PS § 14: „Õiguste ja vabaduste tagamine on seadusandliku, täidesaatva ja kohtuvõimu ning kohalike omavalitsuste kohustus.“

²⁷ Vt nt Riigikohtu üldkogu 22.12.2000 otsust asjas nr 3-3-1-38-00 (p 15); 17.03.2003 otsus asjas nr 3-1-3-10-02 (p 17); 06.01.2004 otsus asjas nr 3-3-2-1-04 (p 27); 03.12.2007 otsus asjas nr 3-3-1-41-06 (p 26); 16.05.2008 otsus asjas nr 3-1-1-88-07 (p 41); Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi 09.04.2008 otsus asjas nr 3-4-1-20-07 (p 18).

²⁸ Vt nt HKMS § 10 lg 1 p 3, § 19 lg-d 7–9; TsMS § 4 lg 2, § 5 lg 1, § 338 lg 1 p 5, § 362 lg 2; VTMS § 76 lg 4 p 5, § 115 lg 1 p 8, § 134 lg 2 p 2.

²⁹ Teise äärmusesse ei saa muidugi samuti laskuda, kohtu vastu lugupidamatust üles näidanud menetlusosalist võib kohus trahvida või määrata talle koguni kuni 7 ööpäeva aresti (vt TsMS § 45 lg-d 1, 4; HKMS § 100 lg 1 p 4).

³⁰ **Thomas More**. Utopia. „Loomingu Raamatukogu“ 2002, nr 11/12, lk 87.

³¹ Nt „Kaebaja on esitanud taotluse tühistada vaidlustatud haldusakt.“ / „Kaebaja taotleb tühistada vaidlustatud haldusakt.“ / „Kaebaja taotleb vaidlustatud haldusakti tühistamist.“. Seevastu on märksa lihtsam: „Kaebaja palub vaidlustatud haldusakti tühistada.“

³² *Le Conseil consultatif de juges européens* – <http://www.coe.int/ccje>

³³ CCJE arvamus nr 11(2008) kohtuotsuste kvaliteedist (teadmiseks Euroopa Nõukogu Ministrite Komiteele), Strasbourg, 18.12.2008 [http://www.riigikohus.ee/vfs/802/CCJE%20\(2008\)%20arvamus%20nr%2011.pdf](http://www.riigikohus.ee/vfs/802/CCJE%20(2008)%20arvamus%20nr%2011.pdf)

³⁴ Eesti kohtuniku eetikakoodeks, vastu võetud kohtunike täiskogul 13.02.2004 (p-d 12, 13) – <http://www.nc.ee/?id=525>